

Ανάμεσα στο κράτος και την αγορά αναπτύσσεται ο τρίτος τομέας της οικονομίας. Μπορούμε να πούμε ότι αποτελεί την έκφραση και δραστηριοποίηση της «κοινωνίας των πολιτών» και των «άμεσων παραγωγών» στην οικονομία. Ωστόσο, οι επιχειρήσεις του τομέα αυτού δεν ξεχωρίζουν, ξεκάθαρα, από αυτές των άλλων δύο τομέων.

Διαθέτουν όμως τις δικές τους αρχές, αξίες και φιλοδοξίες. Γενικά, παρατηρείται έντονο ενδιαφέρον από τους πολιτικούς και τους ερευνητές για τη μορφή αυτή της οικονομίας, σε διεθνές επίπεδο, και αποτελεί ελπιδοφόρο πεδίο για να αντιμετωπιστούν ορισμένα προβλήματα που πηγάζουν από την πρόσφατη εξέλιξη των κοινωνικών και οικονομικών συστημάτων.

Δεν υφίσταται πάντως ένας αποδεκτός ορισμός της Κοινωνικής Οικονομίας από όλους. Στις ισπανόφωνες χώρες χρησιμοποιούν τον όρο της «λαϊκής οικονομίας» ή της «οικονομίας της αλληλεγγύης». Οι αγγλόφωνες χώρες την αποκαλούν «ανάπτυξη της κοινότητας», ενώ στη Γαλλία ο όρος είναι ο ίδιος (κοινωνική οικονομία) όπως και οι συνεταιρισμοί. Ο τομέας αυτός αφορά διάφορες πλευρές¹ της οικονομίας μιας χώρας, με βασικότερες τη βελτίωση της ποιότητας ζωής, την περιβαλλοντική ανάπτυξη, την πολιτιστική ανάπτυξη και την ανάπτυξη τεχνολογιών.

Η στροφή προς αυτήν τη μορφή της οικονομίας που δεν θα έχει ως μοναδικό στόχο το κέρδος, αλλά θα συνυπολογίζει και άλλες πτυχές της ανάπτυξης, προϋποθέτει τη δημιουργία κατάλληλων χρηματοδοτικών και διοικητικών εργαλείων και αλλαγή προτεραιοτήτων. Η εφαρμογή τέτοιων πολιτικών, τόσο στην Ευρώπη, όσο και παγκοσμίως, έχει δημιουργήσει εκατοντάδες χιλιάδες θέσεις εργασίας, επιτρέποντας στους ανθρώπους να εξασφαλίζουν τα μέσα για τα ζωή τους, προωθώντας την αποκέντρωση και την ανάπτυξη της περιφέρειας, διατηρώντας ή ακόμα και βελτιώνοντας την ποιότητα του περιβάλλοντος.

Οι αλλαγές στο τρόπο ζωής τα τελευταία χρόνια και οι διαφορετικές συμπεριφορές που έχουν υιοθετηθεί απ' τα σύγχρονα κράτη έχουν οδηγήσει σε διεύρυνση των κοινωνικών αναγκών και δημιουργία νέων θέσεων εργασίας σε τοπικό επίπεδο, όπως, για παράδειγμα, η βοήθεια στο σπίτι, η φύλαξη των παιδιών, οι θέσεις εργασίας που δημιουργούνται από τις εξελίξεις στην πληροφορική και τις επικοινωνίες.

Οι τομείς στους οποίους δραστηριοποιούνται οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας είναι οι Αγροτικοί, το Λιανικό και Χονδρικό εμπόριο (εμπορικοί ή καταναλωτικοί), η Βιοτεχνία (μεταποίηση), οι Τραπεζικές εργασίες (πιστωτικοί), οι Ασφαλίσεις (αυτοδιαχειριζόμενα αλληλοβοηθητικά ταμεία, mutuelles), τα Ασφαλιστικά Ταμεία Υγείας (θεσμός ιδιαίτερα διαδεδομένος στη Γαλλία), η Στέγαση (στεγαστικοί), οι Κοινωνικές Υπηρεσίες (Υγεία και Πρόνοια), ο Τουρισμός, οι Υπηρεσίες Διανομής (ηλεκτρισμός, φυσικό αέριο και νερό), καθώς και η Νέα Οικονομία.

Γενικά, στην κοινωνική οικονομία αναδεικνύονται νέα επαγγέλματα, τα οποία οδηγούν σε βιώσιμες κοινωνικές επιχειρήσεις που θα μπορέσουν να στηρίξουν την ανάπτυξη της περιφέρειας. Σε αυτές τις επιχειρήσεις μπορεί να συνυπάρχει και ο ιδιωτικός και ο δημόσιος τομέας.

Η κοινωνική οικονομία βασίζεται σε κάποιες αρχές, οι βασικότερες των οποίων απαριθμούνται ως ακολούθως:

Η αλληλεγγύη μεταξύ των μελών των επιχειρήσεων, καθώς και το γεγονός ότι ο ένας στηρίζει τον άλλον.

Οι διάφορες μορφές της αντιπροσωπεύουν μια νέα λογική επιχειρηματικότητας, κοινωνικά προσανατολισμένης.

Ο άνθρωπος προηγείται του κεφαλαίου. Το κέρδος δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά ένα μέσο για να εξυπηρετηθούν οι άνθρωποι.

Οι αποφάσεις στις επιχειρήσεις λαμβάνονται με βάση την αρχή «ένα άτομο-μία ψήφος». Στοιχείο που δείχνει ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι και ισοδύναμοι χωρίς διακρίσεις. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η προσέγγιση στον τομέα αυτό της οικονομίας, που αφορά στην υπογράμμιση των χαρακτηριστικών που αναφέρονται τόσο σε επίπεδο δραστηριότητας, όσο και στους τρόπους εσωτερικής οργάνωσής τους. Η κοινωνική οικονομία περιλαμβάνει τις οικονομικές δραστηριότητες των επιχειρήσεων, κυρίως με τη μορφή συνεταιρισμών, ενώσεων και συντεχνιών, όπου το στοιχείο της ηθικής υποδηλώνεται μέσω των εξής αρχών και κανόνων λειτουργίας τους: Ο βασικός στόχος είναι η παροχή υπηρεσιών στα μέλη τους ή στην κοινότητα της περιοχής και όχι στην απόκομιση κέρδους (επανεπενδύόμενο άλλωστε στην επιχείρηση), αυτονομία στη διαχείριση, δημοκρατικές και συμμετοχικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων και προτεραιότητα στο άτομο και την εργασία.

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις ξεχωρίζουν από τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, καθ' ότι έχουν παραγωγική/ανταγωνιστική ταυτότητα και πωλούν τις υπηρεσίες τους ή τα προϊόντα τους σε κανονικές συνθήκες αγοράς, είναι αυτόνομες από τις δημόσιες αρχές και παρέχουν καινοτομικές υπηρεσίες και προϊόντα. Για να χαρακτηριστεί, δηλαδή, μια οργάνωση του «τρίτου τομέα» ως «κοινωνική επιχείρηση» οφείλει να είναι παραγωγική/ανταγωνιστική, να χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό αυτονομίας (βιωσιμότητα) και να προσφέρει νέες απαντήσεις ή λύσεις σε ανάγκες που δεν ικανοποιούνται από την αγορά (καινοτομική δράση).

Άρα, τα βασικότερα χαρακτηριστικά των κοινωνικών επιχειρήσεων είναι τα ακόλουθα:

- νομική υπόσταση των κοινωνικών επιχειρήσεων που διαφέρει από κράτος σε κράτος
- δράσεις επιχειρηματικού χαρακτήρα που υπακούουν σε κριτήρια βιωσιμότητας/αποτελεσματικότητας, χωρίς ωστόσο να υποβαθμίζονται οι κοινωνικοί στόχοι της επιχείρησης
- δημοκρατική οργάνωση και λειτουργία της επιχείρησης
- συνύπαρξη οικονομικών και κοινωνικών στόχων
- κοινωνική και οικονομική καινοτομία
- υψηλά επίπεδα αυτό-χρηματοδότησης των δραστηριοτήτων τους
- ενσωμάτωση στην αγορά εργασίας ατόμων από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες
- ανάπτυξη δεσμών συνεργασίας, εμπιστοσύνης και αλληλοστήριξης μεταξύ της διοίκησης και των εργαζομένων και μεταξύ της επιχείρησης και της τοπικής κοινωνίας
- προώθηση της ισότητας και της εργασιακής ποικιλομορφίας/καταπολέμηση κάθε μορφής διάκρισης

- κάλυψη συλλογικών αναγκών που δεν καλύπτονται από το δημόσιο/ιδιωτικό τομέα μέσω της παραγωγής/παροχής παραδοσιακών ή καινοτόμων αγαθών και υπηρεσιών
- προώθηση της επιχειρηματικότητας με στόχο την πρόληψη και την αντιμετώπιση των φαινομένων αποκλεισμού
- δημιουργία ενός νέου πεδίου συνεργασίας μεταξύ των ατόμων από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, των δημόσιων φορέων σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, του ιδιωτικού τομέα και των μη κυβερνητικών οργανώσεων

Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα

Οι επιχειρήσεις του κοινωνικού τομέα της οικονομίας έχουν ορισμένα πλεονεκτήματα έναντι του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα. Καταρχήν, δεν υπάρχει ούτε το στοιχείο της γραφειοκρατίας που κυριαρχεί στο δημόσιο τομέα, ούτε και του διαρκούς κυνηγιού του κέρδους που υπάρχει στον ιδιωτικό τομέα. Σύμφωνα με την αγγλοσαξονική προσέγγιση, που στηρίζεται στην έννοια του μη κερδοσκοπικού τομέα, πολλά από τα οφέλη της κοινωνικής οικονομίας στρέφονται σε περιοχές που μειονεκτούν.

Υπάρχουν διάφορα πλεονεκτήματα των επιχειρήσεων του τρίτου τομέα της οικονομίας. Το βασικότερο είναι ότι η δραστηριότητά τους οδηγεί σε ανάπτυξη των χρηματοοικονομικών πόρων και είναι ικανή να βασιστεί στην εθελοντική υποστήριξη σε αντίθεση με τον ιδιωτικό τομέα. Αυτά τα πλεονεκτήματα παρέχουν οφέλη οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά.

Σε γενικές γραμμές, οι επιχειρήσεις αυτές υπερτερούν σε διάφορα σημεία από αυτές των λοιπών τομέων. Τούτο συμβαίνει γιατί αποτελούν την ευνοϊκότερη μορφή οργάνωσης για την αντιμετώπιση περιπτώσεων ασύμμετρης πληροφορίας. Επειδή αυτές οι επιχειρήσεις δημιουργούνται προς όφελος των μελών συγκεκριμένης κοινότητας, στηρίζονται σε μια σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ καταναλωτών και παραγωγών που ενισχύει κατ' αυτόν τον τρόπο την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών. Άλλο σημαντικό πλεονέκτημα αφορά στη σχετική ευκολία με την οποία οι κοινωνικές επιχειρήσεις χρηματοδοτούν τις δραστηριότητές τους. Κάτι τέτοιο οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι λειτουργούν περισσότερο με τα πρότυπα των επιχειρήσεων του ιδιωτικού τομέα (όσον αφορά στην κατανομή των κερδών, αλλά και τα κριτήρια αποτελεσματικότητας και βιωσιμότητας).

Όσον αφορά στην αποτελεσματικότητά τους, τα παραδείγματα από τη διεθνή εμπειρία αποδεικνύουν ότι οι τελευταίες δεν απέχουν πολύ από τα επίπεδα αποτελεσματικότητας των αμιγώς κερδοσκοπικών επιχειρήσεων. Ένας παράγοντας αποτελεσματικότητας αυτών των επιχειρήσεων εντοπίζεται στην ικανότητά των τελευταίων να μειώνουν το κόστος παραγωγής. Η ποιότητα των υπηρεσιών στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην ποιότητα της σχέσης μεταξύ του παροχέα και του καταναλωτή της υπηρεσίας. Στην περίπτωση των επιχειρήσεων του τρίτου τομέα, ο βαθμός στον οποίο ο εργαζόμενος εκτελεί σωστά τα καθήκοντά του, είναι μεγαλύτερος.

Κάτι τέτοιο αιτιολογείται από το γεγονός ότι οι εργαζόμενοι στον τομέα έχουν εκτός των άλλων και ηθικούς λόγους να εργάζονται στο πεδίο της κοινωνικής οικονομίας (με άλλα λόγια, η εργασία στο συγκεκριμένο πεδίο αποτελεί μια ηθική επιλογή εξασφαλίζοντας κατά αυτόν τον τρόπο την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών). Υπάρχει ευελιξία με την οποία οι επιχειρήσεις απασχολούν το εργατικό δυναμικό τους που εντοπίζεται κατά κύριο λόγο στη δομή του ωραρίου εργασίας (με άμεσο αντίκτυπο στην παροχή των υπηρεσιών), όπως και στην εκτεταμένη γκάμα καθηκόντων που οι εργαζόμενοι μπορούν και είναι διατεθειμένοι να εκτελέσουν.

Αναμφίβολα, υπάρχουν και αδύνατα σημεία. Τα μειονεκτήματα των επιχειρήσεων αυτού του τομέα, είναι δύσκολο να συμψηφιστούν με τα σημαντικά πλεονεκτήματά τους. Τα μειονεκτήματα που έχουν καταγραφεί από την εμπειρία της λειτουργίας τέτοιων επιχειρήσεων σε διάφορες χώρες συνοψίζονται σε δύο κυρίως σημεία:

Πρώτον, στη διαχείρισή τους, που οφείλει να ισορροπεί μεταξύ διάφορων συμφερόντων και στόχων, γεγονός που αυξάνει το κόστος διοίκησης της επιχείρησης, και δεύτερον, στον «ανταγωνιστικό/παραγωγικό» χαρακτήρα των επιχειρήσεων, ο οποίος περιορίζει τις περισσότερες φορές την προσέλκυση δωρεών που αποτελεί ευρέως διαδεδομένη πηγή για τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις του τρίτου τομέα.

Οι οργανώσεις αυτού του τομέα της οικονομίας παρέχουν ευφυείς γνώσεις και λύσεις, σε διάφορες ανάγκες σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, που δεν καλύπτονται από το κράτος και δεν έχει υπάρξει ενδιαφέρον από τον ιδιωτικό τομέα. Σε μια περίοδο κρίσης στην αγορά εργασίας, ο τρίτος τομέας αποτελεί δυναμική πηγή απασχόλησης. Για την Ελλάδα είναι κοινά αποδεκτό ότι ο τομέας αυτός δεν έχει δυστυχώς, ακόμα αναπτυχθεί ιδιαιτέρως.

Καθημερινή, 21/02/2008

Του Κώστα Χλωμούδη